

ISSN 2312-3206

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ
Випуск 3
Том 2

Херсон-2016

CONTENTS

SECTION 4

EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY

Vasylevska O.I. MENTAL HEALTH OF THE PERSONALITY AS A SOCIO-PSYCHOLOGICAL PHENOMENON.....	7
Holovanova T.M. PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF YOUTH'S SELF-REALIZATION IN CYBERSPACE.....	12
Hrinova O.M. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PERSONALITY SENSE STRUCTURES ON EARLY STAGES OF ONTOGENY.	18
Hurak H.M. FEATURES OF INTERRELATION OF COMPONENTS LOCUS OF CONTROL WITH THE EMOTIONAL STABILITY OF THE ADOLESCENT.....	23
Denysov I.H. RESEARCH OF PSYCHOLOGICAL REASONS OF FORMING AND DISPLAY OF DEVIANT CONDUCT IS IN TEENS.....	28
Deputatov V.O. PSYCHOCORRECTIONAL PROGRAM OF REDUCING OF AUTOAGGRESSIVENESS OF TEENAGERS BY TOOLS OF TRANSACTIONAL ANALYSIS.....	33
Shevchenko S.V., Kirpik D.Yu. THE THEORETICAL BASIS OF THE STUDY OF THE PROBLEM OF EMOTIONAL "BURNOUT" OF STATE SERVICE FOR EMERGENCIES OF UKRAINE WORKERS.....	39
Kurdybakha O.M. ADOLESCENTS' GENDER IDENTITY IN THE NON-SCHOOL CONDITIONS.....	45
Lokhvytska L.V. THE EVOLUTION OF THEORY OF MORAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY IN SCIENTIFIC APPROACHES OF FOREIGN PSYCHOLOGISTS.....	50
Mitina S.V. SOCIO-PSYCHOLOGICAL TRAINING AS THE METHOD OF COMMUNICATIVE COMPETENCE'S FORMATION OF MEDICAL-INTERNS.....	55
Makarova L.L., Hoidenko N.M. CHARACTERISTICS OF ATTENTION OF JUNIOR PUPIL AS A FACTOR THE DIFFERENCES IN THEIR LEVEL OF EDUCATIONAL SUCCESS.....	61
Musaelian O.M. LIFE-PURPOSE ORIENTATIONS AND FEATURES OF THEIR INFLUENCE ON THE PROPENSITY TO SELF-HARM BEHAVIOR OF STUDENTS.....	68
Naichuk V.V. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN'S EMOTIONAL INTELLECT.....	76
Razumna A.G. PERSONIFICATION AND PERSONALIZATION IN STRUCTURE OF PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE PSYCHOLOGISTS GETTING SECOND HIGHER EDUCATION.....	81
Terletska Yu.M. THE DEPENDENCE OF EFFICIENCY OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF HIGH SCHOOL LECTURERS ON THEIR MANAGEMENT STYLE.....	87
Usyk D.B. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SELF-DIRECTION AT THE SENIOR PRESCHOOL AGE (EXPERIMENTAL RESULTS).....	94
Tsumarieva N.V. SYSTEMATIC APPROACH TO ORGANIZATION PSYCHOLOGICAL HELP EMOTIONAL DEPRIVATIONAL CHILDREN BY CREATING DIALOGIC ENVIRONMENT IN FOSTER FAMILY.....	100
Chumak V.V. THEORETICAL APPROACHES TO PROBLEMS OF CREATIVITY IN LATER ADOLESCENCE OF NEW INFORMATION TECHNOLOGY TRAINING.....	105

SECTION 5

ORGANIZATIONAL PSYCHOLOGY

Bohucharova O.I. RHETORICAL-LANGUAGE COMPETENCE AND OPTIMIZATION OF TEACHING SKILL OF POSTGRADUATE STUDENT AS A LECTURER AT UNIVERSITY....	110
---	-----

**SECTION 6
LEGAL PSYCHOLOGY**

Boiko-Buzyl Yu.Yu. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ADMINISTRATIVE DECISIONS OF THE HEADS OF MIA OF UKRAINE.....116

Kyslenska D.M. PARTICULARLY SELF-REGULATION PROCESS OF THE FUTURE BEHAVIOR OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS.....121

Maksymiv I.I. THE ISSUES OF LEGAL ADJUSTMENT OF BEGGING CHILDREN AS THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL PHENOMENON.....125

Mitsyk T.O. CHARACTERISTIC FEATURES OF WORLD OF DEVIANT ADOLESCENTS, PRONE TO CRIM.....130

**SECTION 7
MEDICAL PSYCHOLOGY**

Voloshyna N.V. SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS OF POSTOPERATIVE PATIENTS' QUALITY OF LIFE.....135

Zaviazkina N.V. PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF ACCEPTANCE OF LEGALLY SIGNIFICANT DECISIONS.....142

Nikolaenko S.A. VARIETY OF COGNITIVE INTERTWINING IN THE STRUCTURE OF THE STANDARD PROCEDURE AND PROCESSING DESENSITIZATION EYE MOVEMENT.....147

**SECTION 8
SPECIAL PSYCHOLOGY**

Suprun H.V. ADAPTATION METHOD „SOCIAL STORIES” IN THE WORK WITH PRESCHOOL CHILDREN WITH AUTISM.....155

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Блинова Олена Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету

Заступник головного редактора:

Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, доцент, декан факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету

Відповідальний секретар:

Тавровецька Наталія Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри практичної психології Херсонського державного університету

Члени редакційної колегії:

Бех Іван Дмитрович – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України;

Бистрова Юлія Олександрівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету;

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Запорізького національного технічного університету;

Бурлачук Леонід Фокович – дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психодіагностики і клінічної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Завацька Наталія Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

Засєкіна Лариса Володимирівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Кікінежді Оксана Михайлівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Клименко Віктор Васильович – доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України;

Кравцова Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри клінічної психології ФДБОЗ ВПО «Тихоокеанський державний медичний університет» Міністерства охорони здоров'я Російської Федерації (Російська Федерація);

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Поваренков Юрій Павлович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної та соціальної психології ФДБОЗ ВПО «Ярославський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Російська Федерація);

Стратонов Василь Миколайович – доктор юридичних наук, професор, ректор Херсонського державного університету;

Федяєва Валентина Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету;

Швалб Юрій Михайлович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Яковлева Світлана Дмитрівна – доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету;

Янчук Володимир Олександрович – доктор психологічних наук, професор, декан факультету професійного розвитку фахівців освіти Академії післядипломної освіти (Республіка Білорусь).

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» включено до переліку наукових фахових видань України з психології на підставі Наказу МОН України від 4 липня 2014 року № 793 (додаток № 8)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet рішенням Вченої ради Херсонського державного університету (Протокол № 10 від 30.06.2016 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 20082-9882Р
від 15.03.2013 р. видане Державною реєстраційною службою України

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 4

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Василевська О.І. ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ.....	7
Голованова Т.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ.....	12
Гріньова О.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СМИСЛОВИХ СТРУКТУР ОСОБИСТОСТІ НА РАННІХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ.....	18
Гурак Г.М. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОМПОНЕНТІВ ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ З ЕМОЦІЙНОЮ СТІЙКІСТЮ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	23
Денисов І.Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ, ЩО СПРИЧИНЯЮТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ПРОЯВ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	28
Депутатов В.О. ПСИХОКОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА ЗНИЖЕННЯ АУТОАГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ТРАНЗАКТНОГО АНАЛІЗУ.....	33
Шевченко С.В., Кірпік Д.Ю. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО «ВИГОРАННЯ» ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ УКРАЇНИ.....	39
Курдибаха О.М. ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	45
Лохвицька Л.В. ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В НАУКОВИХ ПІДХОДАХ ЗАРУБІЖНИХ ПСИХОЛОГІВ.....	50
Мігіна С.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ.....	55
Макарова Л.Л., Гойденко Н.М. ХАРАКТЕРИСТИКИ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ФАКТОР РОЗБІЖНОСТЕЙ У РІВНЯХ ЇХ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ.....	61
Мусаєлян О.М. СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВПЛИВУ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	68
Найчук В.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	76
Разумна А.Г. ПЕРСОНІФІКАЦІЯ І ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ, ЯКІ НАБУВАЮТЬ ДРУГУ ВИЩУ ОСВІТУ.....	81
Терлецька Ю.М. ЗАЛЕЖНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ВІД ЇХ СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ.....	87
Усик Д.Б. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ (РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ).....	94
Цумарєва Н.В. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЕМОЦІЙНО ДЕПРИВОВАНИМ ДІТЯМ ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ ДІАЛОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї.....	100
Чумак В.В. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ В ЗРІЛОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ЗАСОБАМИ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ.....	105

СЕКЦІЯ 5 ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

- Богучарова О.І.** РИТОРИЧНО-МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ АСПІРАНТА
ЯК ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ.....110

СЕКЦІЯ 6 ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

- Бойко-Бузиль Ю.Ю.** ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ
КЕРІВНИКІВ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ116
- Кислинська Д.М.** ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ
ПОВЕДІНКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ.....121
- Максимів І.І.** ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЖЕБРАЦТВА ДІТЕЙ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНА.....125
- Міщук Т.О.** ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ СВІТУ ДЕВІАНТНИХ ПІДЛІТКІВ,
ЯКІ СХИЛЬНІ ДО СКОСННЯ ЗЛОЧИНУ.....130

СЕКЦІЯ 7 МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

- Волошина Н.В.** СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ
ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНИХ ПАЦІЄНТІВ.....135
- Завязкіна Н.В.** ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПРИЙНЯТТЯ
ЮРИДИЧНО ЗНАЧУЩИХ РІШЕНЬ.....142
- Николаенко С.А.** РАЗНОВИДНОСТІ КОГНИТИВНОГО ВЗАИМОПЕРЕПЛЕТЕНИЯ
В СТРУКТУРЕ СТАНДАРТНОЙ ПРОЦЕДУРЫ ДЕСЕНСИБИЛИЗАЦИИ
И ПЕРЕРАБОТКИ ДВИЖЕНИЯМИ ГЛАЗ.....147

СЕКЦІЯ 8 СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

- Супрун Г.В.** АДАПТАЦІЯ МЕТОДУ «СОЦІАЛЬНІ ІСТОРІЇ»
У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.....155

1. Спеціальна психологія

**АДАПТАЦІЯ МЕТОДУ «СОЦІАЛЬНІ ІСТОРІЇ» У РОБОТІ З
ДОШКІЛЬНИКАМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА**

Супрун Г. В., аспірант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, науковий співробітник Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, м. Київ

У статті здійснено огляд психолого-педагогічних та реабілітаційних методів та корекційно-розвивальних методів дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). Описано основні прийоми та вимоги до застосування методу «Соціальні історії» (СИ) Керол Грей. Представлено досвід використання адаптованого методу з дітьми дошкільного віку з РАС.

***Ключові слова:** розлади аутистичного спектра (РАС), корекційно-розвивальні методи для дітей з РАС, метод «Соціальні історії» Керол Грей, діти дошкільного віку з РАС.*

В статье осуществлен обзор психолого-педагогический коррекционно-развивающих методов для детей с расстройствами аутистического спектра (РАС). Описано основные приёмы и условия использования метода «Социальные истории» (СИ) Кэрол Грей. Представлено опыт использования адаптированного метода СИ в работе с детьми дошкольного возраста с РАС.

***Ключевые слова:** расстройства аутистического спектра (РАС), коррекционно-развивающих методов детей с РАС, метод «Социальные истории» Кэрол Грей, дети дошкольного возраста с РАС.*

Suprun G. V. ADAPTATION METHOD SOCIAL STORIES IN THE WORK WITH PRESCHOOL CHILDREN WITH AUTISM

In the article conducted review psychological and pedagogical methods of training and rehabilitation for children with autism spectrum disorders. Author describes the basic rules of creation “Social story” Carol Gray. Presented experience in the use adapted “Social story” to work with preschool children with autism spectrum disorders.

Key words: *autism spectrum disorders, support programs and treatment for children with autism spectrum disorders, method “Social story” Carol Gray, preschools children with autism spectrum disorder.*

Успішна соціально-психологічна адаптація дитини з розладами аутистичного спектра до умов дошкільного закладу є важливим етапом у процесі соціальної інтеграції цих дітей. Залучення їх до освітнього процесу має свої труднощі та особливості. Вивчення цих особливостей та наукове обґрунтування ефективних науково доведених корекційно-розвивальних методів, які сприяють подоланню таких труднощів, є актуальним у сучасній спеціальній педагогіці та психології.

У нашій роботі ми використовуємо поряд з терміном «діти з аутизмом» термін – «діти з розладами аутистичного спектра» та аббревіатуру «діти з РАС». Такий термін можна зустріти в останньому протоколі медичної допомоги та реабілітації дітей цієї категорії Міністерства охорони здоров'я України (2015). Використання таких варіантів означення дає змогу уникати повтору.

Постановка проблеми дослідження.

Останній перегляд DSM–V (діагностичне та статистичне керівництво із психічних розладів, США, 2014) визначає центральним порушенням при розладах аутистичного спектра стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії. Труднощі у сфері міжособистісної взаємодії стають вагомим перешкодою в процесі соціально-психологічної адаптації цих дітей. І особливо гостро постає ця проблема на початковому етапі входження дитини

до нового соціального оточення (К. Лебединська, М. Певзнер, К. Островська, М. Рождественська, Т. Скрипник, Д. Шульженко, J. Komender, H. Spionek). Таким чином, наукове обґрунтування та розробка нових, адаптації існуючих ефективних технологій та засобів формування навичок соціальної взаємодії для дітей з РАС є одним з актуальних завдань сучасної спеціальної психології. Для вирішення цього питання була спрямована робота нашого наукового дослідження, про що йдеться в статті.

Аналіз останніх досліджень.

Аналіз наукової літератури розкрив, що вітчизняна система допомоги дітям з розладами аутистичного спектра передбачає широке застосування медикаментозного лікування (А. Марцинковський, Ю. Бікшаєва, О. Романчук). Сфера соціально-педагогічних послуг з використанням якісних сучасних технологій виховання та соціальної адаптації для дітей цієї категорії ще тільки розвивається в Україні (Н. Андреева, К. Островська, Т. Скрипник, Д. Шульженко). Але вже більше 20 років функціонують корекційно-розвивальні центри при громадських та батьківських організаціях. Нажаль, не завжди їх послуги є доступними за ціновою політикою та їх мережа не може поки що задовільнити високі потреби усіх сімей з дітьми з РАС по Україні.

Наукові дослідження у сфері психологічної та педагогічної допомоги дітям з розладами аутистичного спектра презентують широкий спектр різних методів і технологій (Дж. Айрес, О. Арашатська, К. Лебединська, О. Нікольська, К. Островська, О. Романчук, Т. Скрипник, В. Тарасун, А. Томатіс, Д. Шульженко). Сучасними науково обґрунтованими методами психологічної та педагогічної допомоги вважаються прикладний аналіз поведінки (Applied Behavior Analysis, АВА), програма терапії та навчання аутистичних дітей ТЕАССН (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children). Також у світовій практиці використовують метод сенсорної інтеграції Джин Айрес, метод "Son-Rise". Для цілеспрямованого формування навичок соціальної взаємодії у дітей з РАС зарубіжні фахівці застосовують тренінг соціальних навичок, метод «Соціальні

історії» (Г. Керол).

Відповідно до рекомендацій уніфікованого клінічного протоколу медичної допомоги та реабілітації при розладах аутистичного спектра визначено такі програми до застосування: сенсорна інтеграція і стимуляція, прикладний поведінковий аналіз, метод альтернативної комунікації, тренінг соціальних навичок, тренінг емоційної когніції та соціальної перцепції. Реалізація цих програм повинна здійснюватися у комплексі. Фахівці разом з батьками обирають декількох форм реабілітаційних тренінгів та програм:

- тренінг сенсорної стимуляції та інтеграції;
- тренінг рухових функцій;
- тренінг наслідувальної діяльності та звуконаслідування;
- спеціалізовані когнітивні тренінги (розвиток загальної перцепції, наслідувальної діяльності, шкільних навичок);
- біхевіоральний тренінг для усунення небажаних форм поведінки;
- тренінг соціального функціонування: розвиток соціальної перцепції, емоційної когніції, елементарних навичок соціального функціонування, формування навичок самообслуговування (зокрема прийому їжі: ковтання, пережовування їжі, користування столовими приборами), навичок особистої гігієни, використання побутових приладів, спілкування з однолітками тощо;
- тренінг рецептивних та експресивних мовленнєвих навичок, діалогового мовлення, альтернативної комунікації;
- тренінг ігрової діяльності, поведінки у групі [2; 76-77].

Зазначені програми мають реабілітаційне та корекційне спрямування. Їх комплексна реалізація можлива лише за умови відповідної інтенсивності: 20-30 годин на тиждень, оптимально – 40-50 годин [2; 76-77].

В Україні ми спостерігаємо процес становлення та активного розвитку розгалуженої системи психолого-педагогічної допомоги дітям з аутистичними порушеннями. Тому не завжди батьки можуть знайти заклад, де отримають комплекс необхідних послуг. Становлення та розвиток професійної спільноти також знижує якість надання психолого-педагогічної допомоги цій категорії

дітей. Якщо корекційну (психолого-педагогічну) та реабілітаційну допомогу батьки можуть отримати в існуючих закладах освіти та медицини, то специфічні послуги з формування та навчання дитини з РАС навичок соціальної взаємодії та комунікації надаються не системно (Т. Скрипник, К. Островська, Н. Андрєєва).

Цілі статті.

Представити досвід адаптації та апробації методу «Соціальні історії» для формування навичок соціальної взаємодії та комунікації під час адаптації до умов дошкільного закладу дітей з розладами аутистичного спектра.

Виклад основного матеріалу.

Сучасний зарубіжний досвід допомоги дітям з РАС все більше спрямований на ранню допомогу – роботу з дітьми дошкільного віку. Залучення дітей до соціальної взаємодії з дорослими та однолітками стає однією з ключових форм реалізації корекційно-розвивального підходу для дітей з РАС. В Україні, традиційно, діти до 6-7 років залучаються до системи дошкільного виховання. Використання цього права отримувати дошкільну освіту може стати одним з шляхів соціалізації та покращення навичок та соціального функціонування у дітей з РАС.

Відомо, що процес входження в нову соціальну ситуація для дошкільника типового розвитку є важливим та складним етапом. Зрозуміло, що і для дітей з РАС цей період характеризується особливими труднощами у зв'язку з дефіцитом соціальних навичок. Сучасний вітчизняний та зарубіжний досвід психологічної допомоги дітям з РАС свідчить про суттєві можливості покращення навичок соціальної взаємодії завдяки використанню методу соціальних історій (Ю. Ерц, N. Mirenda, R. Richards, B. Morris).

Метод «Соціальні історії» запропоновано та описано Керол Грей (Social stories, 1991; The social story book, 1993), як спосіб пояснення та навчання дитини прийнятним способам соціальної поведінки. Соціальні історії (SI) доступно та наочно дають відповідь дитині, як слід взаємодіяти з іншими дітьми, дорослими, як поводити себе в громадських місцях, як поводити себе в

складних ситуаціях (коли щось болить, коли потрібно в туалет, коли хочеться їсти чи пити тощо). Сьогодні цей метод широко використовують в усьому світі для роботи з дітьми з аутизмом. Часто соціальні історії є допоміжним інструментом під час поведінкової терапії (Applied Behavior Analysis, АВА) (Ю. Ерц, Т. Чинчараулі).

Існують велика кількість готових соціальних історій, які написані та ілюстровані фахівцями для певних ситуацій (для школи, для прогулянки, для магазину тощо). Їх можна знайти в мережі інтернет та використовувати як готові шаблони. Але більшість цих історій іншомовні, що перешкоджає їх використанню. Педагоги можуть самостійно створювати соціальні історії для дитини з РАС, враховуючи методичні вимоги та правила створення соціальних історій. Керол Грей рекомендує використовувати в одній історії кілька називних (описових), перспективних, директивних та кілька контрольних речень. Називні речення дають інформацію про дії людей, причини цих дій у певних ситуаціях та визначають умови виникнення самої ситуації (1991).

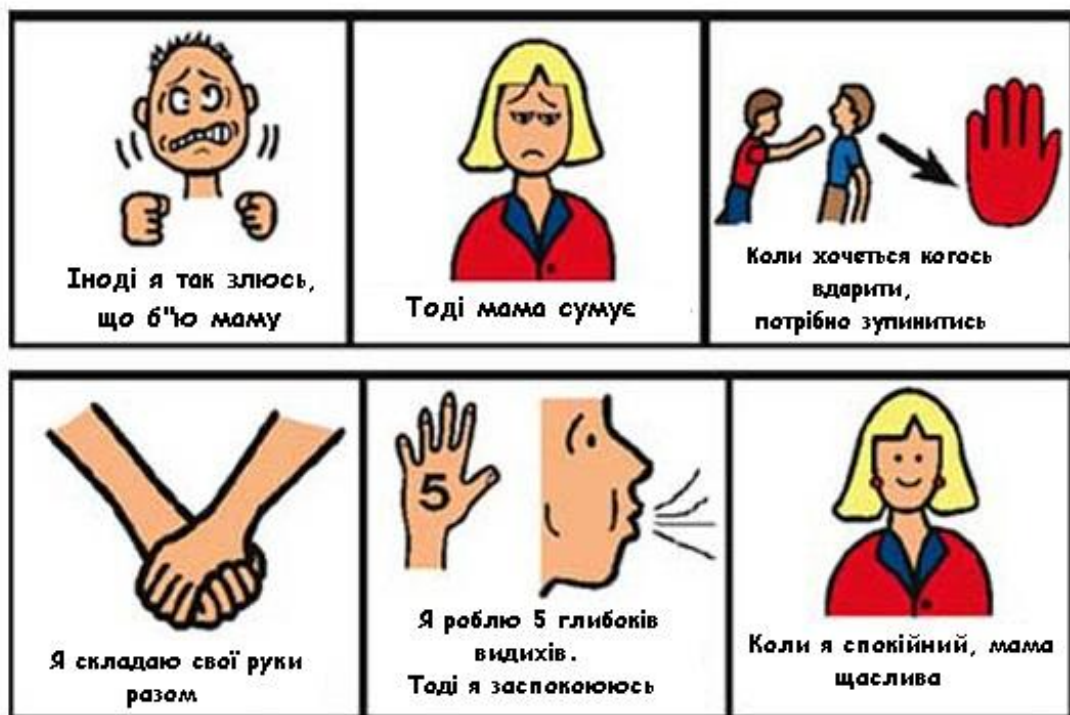
Перспективні речення пояснюють реакцію та стани інших людей на певні ситуації. Описують їх думки, почуття, внутрішні переживання. Це допомагає дитині з РАС дізнатись та осмислити світ емоцій та переживань інших, що, зазвичай є недоступним для такої дитини. Також перспективні речення можуть розкрити можливі наслідки правильної та неправильної поведінки, дати можливість передбачити результат поведінки для дитини.

Директивні речення називають дитині правильний зразок поведінки. Таких речень має бути обмежена кількість, щоб уникнути ситуації вибору між кількома способами правильної поведінки. Чим більше директивних висловлювань про варіанти правильної поведінки, тим більше можливості виникнути неадекватній поведінці у дитини з аутизмом. Дитина з РАС буквально сприймає інформацію, тому занадто велика кількість можливих варіантів правильної поведінки може поставити її в перед ситуацією вибору: який з варіантів є правильним. А це може спричинити внутрішній конфлікт, зростання внутрішньої тривоги та напруження, що спровокує захисну реакцію

(протест, уникнення, агресія тощо).

Контрольні речення можна використовувати наприкінці соціальної історії для кращого її запам'ятовування, для внесення суб'єктивного змісту та емоційного забарвлення. Це створюється шляхом використання в історії суб'єктивно значущих змістів (імен родичів чи друзів, улюблених тематичних героїв, інтересів, захоплень тощо). Керол Грей рекомендує використовувати не більше 1 директивного чи контрольного речення на кожні 2-5 називних (описових) чи перспективних.

Зазвичай соціальні історії супроводжуються наочним матеріалом: фото, малюнками чи символічними зображеннями. Вибір типу ілюстрації залежить від віку, уподобань та особливостей розвитку конкретної дитини, для якої створюється соціальна історія. Наведемо приклад соціальної історії, яку можна використовувати для роботи з дітьми з РАС старшого дошкільного віку.

Малюнок 1. Соціальна історія «Коли я злюсь»

У цій історії ми бачимо 4 описові речення (1,2,4 та 5), одне речення директивне (3) та контролююче (6).

Для створення соціальної історії рекомендують дотримуватись

наступного алгоритму:

1. З якою метою створюється СІ (мета, зумовлюється потребами чи труднощами у поведінці конкретної дитини).
2. Про що буде СІ.
3. Який зразок поведінки буде формувати СІ.
4. Підбір фотографій чи малюнків повинно відбуватись з позиції дитини.
5. Інформативність зображень і тексту. Сам текст має конкретно відображати зображене.

За нашим досвідом, найбільші труднощі виникають під час створення тексту до зображень. Написання цього тексту потрібно здійснювати за наступними правилами:

- текст повинен називати дію чи стан, які зображені на ілюстрації (фото чи малюнку);
- доречно використовувати називні, описові, вказівні речення.

В умовах дошкільного закладу процес входження дитини з РАС у нову соціальну ситуацію має ключове значення. Для дитини з такими особливостями, успішний початок формування нових соціальних зв'язків з дітьми та дорослими є важливою умовою подальшого корекційного навчання. Самій дитина з РАС не ініціює соціальні контакти, а в новій незнайомій ситуації може вдатись до захисної поведінки (уникнення, протест, агресія). Одним з ефективних методів формування міжособистісних стосунків з педагогами та вихователями може стати соціальна історія. Така історія може використовуватись у сімейному колі, в дошкільному закладі з вихователями та однолітками. Ситуація спілкування з батьками, педагогами та дітьми на цікаві для дитини з РАС теми створить передумови для успішної адаптації, а в подальшому – може стати інструментом для розвитку комунікативних навичок дитини. Ефективність та універсальність методу дозволить вирішувати як соціальні так і комунікативні завдання.

У нашому досвіді було здійснено адаптацію методу СІ. Ми використали інтерес дитини до особистих фото, готовність брати участь у спільному

перегляді їх з дорослим. Також у нашому випадку батьки були мотивовані на тісну співпрацю з педагогами. Адаптація та використання в індивідуальній та груповій роботі методу СІ з дітьми з РАС у початковий адаптаційний період та у подальшій корекційно-розвивальній роботі мав позитивні результати. Нижче, наводимо один з прикладів, на якому можна відстежити особливості адаптації та застосування методу СІ в роботі з дошкільниками з РАС в умовах дошкільного навчального закладу.

У спеціальний дошкільний заклад поступив хлопчик з РАС, від батьків якого поступив запит: рекомендувати заняття, ігри, які можна використовувати дома, які б сприяли використанню в його активному мовленні займенника «я». Як бачимо, батьківський запит стосувався комунікативних навичок. У хлопчика була затримка психо-мовленнєвого розвитку та синдром Аспергера. На момент приходу в садок хлопчик користувався окремими словами, які зрідка повторював за дорослими. Зоровий контакт був нетривалим, самостійне виконання простих навчальних інструкцій було відсутнє. Хлопчик справлявся з простими однокомпонентними побутовими завданнями. Діалогове мовлення не сформоване, у активному мовленні спостерігалась ехолалія. Серед позитивних особливостей хлопчика було виявлено наступні: домінування позитивного емоційного стану, інтерес до пристроїв та техніки (електроприлади, пожежні та будівельні машини), інтерес до спільного з дорослим читання та перегляд книг, адекватне позитивне реагування на рухливі ігри, музику, сформовані навички самообслуговування.

На першому етапі роботи з дитиною були визначена така ціль: формування довірчих стосунків з педагогами. Навчальними завданнями стали: збільшення зорового контакту з дорослим та зменшення фізичної відстані під час взаємодії.

Під час спілкування з батьками була детально вивчена сфера уподобань хлопчика. З'ясувалось, що прогулянки та спілкування з татом, дозвілля зі старшим братом викликають жвавий інтерес, позитивний емоційний відгук, що природньо мотивує хлопчика на спілкування та взаємодію. Любов до спільного

читання книг, нашо вхнула нас на використання адаптованого методу соціальних історій.

Мама, дотримуючись наших рекомендацій створила 2 маленькі книжечки-оповіді, ілюстровані сімейними фото та коментарями: «Я - Ярослав», «Я на виставці тюльпанів». Окремим етапом було навчання мами та педагогів прийомам спільного читання цих ілюстрованих історій. Їх увагу було спрямовано на використанні прийому «завершення речення» після дорослого самим хлопчиком; на дотриманні логічних та смислових пауз під час спільного читання. Також була проведена редакція тексту коментарів до фото з врахуванням вимог до створення соціальних історій за методом Керол Грейс.

Використання цих історій в роботі з хлопчиком тривало 2 місяці спочатку в індивідуальному режимі «педагог-дитина», а після цього з іншими дітьми групи. Під час заняття дорослий використовував прийом «завершення речення». Педагог розпочинав читати текст, а хлопчик закінчував його. Поступово частина речення, яку вимовляв хлопчик збільшувалась. Але навчальною метою було не тільки формувати вміння говорити реченнями. Педагог прагнув підтримувати та збільшувати тривалість зорового контакту, зберігати позитивний емоційний стан під час взаємодії. Це сприяло формування позитивного стереотипу від самого процесу спілкування з дорослим.

Основними позитивними змінами в поведінці дитини стали: збільшення тривалості зорового контакту з дорослим, збільшення кількості ініційованих дитиною неформальних контактів, збільшення випадків спонтанного та стимульованого повтору слів за дорослим.

У подальшому були створені історії «Я їду в дитячий садок», «Я на дачі», «Я радію, коли...». Це дало змогу продовжити створювати умови не тільки для формування комунікативних навичок, а для навичок саморегуляції (усвідомлення свого емоційного стану). Після 4місяців регулярного використання методу хлопчик почав самостійно використовувати займенник «я» в активному мовленні. Саме мовлення збагатилось кількісно і якісно. Спостерігалось значне підвищення позитивної мотивації не тільки до взаємодії,

а також до вербального спілкування.

У стосунках між мамою та сином відбулись позитивні зміни. Урізноманітнилися способи та форми комунікації, підвищилась їх ефективність. Мама стала краще розуміти особливості розвитку сина.

Висновки і перспективи подальшого наукового дослідження.

Для формування навичок соціальної взаємодії та комунікації у дітей з розладами аутистичного спектра ефективним є використання методу соціальних історій Керол Грейс. Адаптація методу соціальних історій у роботі з дошкільниками з аутизмом вирішує наступні завдання:

- сприяння адаптації в новому соціальному оточенні дитини;
- формування активного мовлення;
- розвиток навичок соціальної взаємодії з однолітками і дорослими;
- підвищення позитивної мотивації до спілкування;
- сприяти емоційному розвитку та основ навичок саморегуляції (усвідомлення свої почуттів ,бажань, станів тощо).

Наступні методичні рекомендації підвищать ефективність використання соціальних історій:

1. Чітке визначення практичної мети створення СІ (мета, зумовлюється потребами чи труднощами у поведінці конкретної дитини).
2. Про що буде СІ (зміст СІ повинен бути суб'єктивно значущим для дитини, повинен викликати позитивні емоції).
3. Який зразок поведінки буде формувати СІ.
4. Підбір фотографій чи малюнків повинно відбуватись з позиції дитини.
5. Інформативність зображень і тексту. Сам текст має конкретно відображати зображене.
6. Текст повинен називати дію чи стан, які зображені на ілюстрації (фото чи малюнку);
7. Доречно використовувати називні, описові, вказівні речення.
8. Безпосередня участь батьків у створенні та використанні СІ підвищує її ефективність.

9. Постійна взаємодія між батьками і педагогами для з'ясування ефективності чи неефективності методу.

Подальший науковий пошук у цій сфері може бути спрямований на розширення конкретних тематичних груп, наочного матеріалу для створення та оформлення соціальних історій, аналіз та узагальнення іншого практичного досвіду впровадження цього методу.

Література:

1. Освіта дітей з аутизмом: від міфу до реальності : навчально-наочний посіб. / Укладач Тетяна Скрипник – Київ: Гнозис, 2014. – 64 с.
2. Розлади аутистичного спектра (розлади загального розвитку). Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги та медичної реабілітації [Електронний ресурс] // Neuronews. – 2015, № 6 (71). – Режим доступу до ресурсу: <http://neuronews.com.ua/page/rozladi-autistichnogo-spektra-rozladi-zagalnogo-rozvitku>. – 14/05/16.
3. Making (& keeping) friends: a model for social skills instruction by Dr. Scott Bellini, Research Associate, Indiana Resource Center Autism – Режим доступу до ресурсу <http://autism-help.org/communication-model-friends.htm> 22/04/16
4. Social stories by Barry K. Morris B.ScWk <http://autism-help.org/communication-social-stories-autism.htm> – Режим доступу до ресурсу 22/04/16